

Turqut Könül oğlu TAĞIZADƏ
Azərbaycan Dövlət Aqrar Universiteti
E-mail:2001tagizade@mail.ru

KƏND TƏSƏRRÜFATINDA SIĞORTA SİSTEMİNİN MÖVCUD VƏZİYYƏTİ

Xülasə

Azərbaycan iqtisadiyyatının aparıcı sahələrindən biri olan aqrar sahənin inkişafı ölkədə iqtisadi inkişafdan, əhalinin həyat səviyyəsinin və rifahının artmasından xəbər verir. Kənd təsərrüfatında əhalinin tələbatlarını ödəmək üçün əsas kənd təsərrüfatı məhsulları və ərzaq məhsullarının istehsalında istifadə olunan xammal istehsal edilir. Əhalinin istehlak mallarına olan tələbatının 70%-dən çoxu kənd təsərrüfatının hesabına ödənilir. Dünya ölkələrinin əksəriyyətində olduğu kimi aqrar sahə dövlətin himayəsi altındadır. Bu sahəyə dəstək güzəştli vergi qoyma, güzəştli kreditlər, subsidiyaların verilməsi ilə yanaşı aqrar sahədə siğorta sisteminin inkişaf etdirilməsi ilə də həyata keçirilir. Azərbaycanda kənd təsərrüfatında həyata keçirilən sistemli islahatlar, sahəyə və investora göstərilən dövlət dəstəyi tədbirləri nəticəsində aqrar sahə bu gün ölkə iqtisadiyyatının ən dinamik inkişaf edən sahələrindədir. Aqrar sahənin dayanıqlı inkişafının təmin edilməsi nöqtəyi nəzərdən ən vacib məsələlərdən biri aqrar siğorta mexanizminin formalaşdırılmasıdır. Aqrar siğorta fəaliyyəti aqrar istehsalın artırılmasına, onun inkişafını təmin etməyə, kənd əhalisinin həyat səviyyəsini yaxşılaşdırmağa hədəflənir. Aqrar istehsalın sabitliyinin, gəlirliliyinin təmin edilməsi üçün əsas alət siğorta müdafiəsidir. Məqalədə Azərbaycanda kənd təsərrüfatı sahəsinin mövcud vəziyyəti və inkişaf meyilləri təhlil edilmiş, sahəyə dövlət dəstəyi tədbirləri araşdırılmış və ölkənin kənd təsərrüfatı sahəsində siğorta sisteminin mövcud vəziyyəti təhlil edilmişdir.

Tədqiqatın məqsədi. Azərbaycanda kənd təsərrüfatının və kənd təsərrüfatında siğorta sisteminin, bitkiçilik və heyvandarlıqda siğortanın mövcud vəziyyətinin təhlilini aparmaq və qiymətləndirməkdən, aqrar sahədə siğortanın təkmilləşdirilməsi məsələlərinin öyrənilməsindən ibarətdir.

Tədqiqatın metodu. Tədqiqatın gedişində təhlil, müqayisə, statistik tədqiqat metodlarından istifadə edilmişdir.

Tədqiqatın nəticələri. Tədqiqat zamanı aparılan təhlil nəticəsində belə qərara gəlmişik ki, Azərbaycanın kənd təsərrüfatı sahəsi dinamik inkişaf edir, aqrar sahənin siğorta sistemi formalaşır və bu sahəyə dövlət dəstəyi siyasəti yaxşı nəticələr verir.

Açar sözlər: bitkiçilik, heyvandarlıq, ÜDM, artım, dövlət dəstəyi, subsidiya, siğorta, siğorta hadisəsi, siğorta haqqı, siğorta ödənişləri.

UOT: 338

JEL: F14

Giriş

Kənd təsərrüfatı iqtisadiyyatın ən mühüm sahələrdən biridir və Azərbaycan iqtisadiyyatında xüsusi yer tutur. Kənd təsərrüfatında əhalinin tələbatlarını ödəmək üçün əsas kənd təsərrüfatı məhsulları və ərzaq məhsullarının istehsalında istifadə olunan xammal istehsal edilir. Əhalinin istehlak mallarına olan tələbatının 70%-dən çoxu kənd təsərrüfatının hesabına ödənilir. Əhalinin həyat səviyyəsi və rifahı (qidalanmanın ölçüsü və strukturu, adambaşına düşən gəlir, əmtəə və xidmətlərin istehlakı, sosial şərait və s.) çox halda məhz kənd təsərrüfatının inkişafından asılıdır. Elm və texnikanın müasir vəziyyəti imkan verir ki, insan üçün lazım olan istehlak mallarının çoxu torpaqda bitən

bitkiçiliyin orqanik maddələrindən istehsal edilsin. Məhz bitki və heyvan mənşəli məhsullar insan orqanizmini enerji ilə təmin edir.

Aqrar sahə ölkə iqtisadiyyatında ikili rol oynayır: bir tərəfdən daxili və xarici bazarlara hazır məhsul çıxarır; digər tərəfdən isə iqtisadiyyatın başqa sahələrinin əmtəə və xidmətlərini istehlak edir. Belə ki, bitkiçilik və heyvandarlıq təsərrüfatları kimya sənayesi müəssisələrində istehsal olunan mineral gübrələrin, bitki və heyvanların xəstəliklərdən və zərərvericilərdən qorunması üçün kimyəvi maddələrin istehlakçısıdır. Kənd təsərrüfatı və qida sənayesi sahələri arasında sıx qarşılıqlı əlaqələr mövcuddur. Çünki, aqrar sahə qida sənayesi üçün xammal istehsal edir və

fəaliyyət istiqamətini onun tələblərinə uyğun olaraq qurur [1, 16 s.].

Kənd təsərrüfatı iqtisadiyyatın digər sahələrini xam malla təmin edir, milli gəliri artırır. Əsas iqtisadi proporsiyalar, ölkə iqtisadiyyatının artımı müəyyən mənada kənd təsərrüfatının vəziyyətindən və inkişaf tempindən asılıdır.

Ölkənin ərzaq təhlükəsizliyi və hətta iqtisadi təhlükəsizliyi müəyyən mənada kənd təsərrüfatının inkişaf səviyyəsindən asılıdır. Bu da onunla bağlıdır ki, həm bəzi ərzaq məhsullarının özü, həm də onların hazırlanması üçün lazım olan xammal kənd təsərrüfatında istehsal olunur. Bu məhsullar isə insanların həyat fəaliyyətinin və işçi qüvvəsinin təkrar istehsalının əsasını təşkil edirlər.

Kənd təsərrüfatı istehsalının inkişaf etdirilməsi hökumətin iqtisadi siyasətinin prioritet istiqamətidir. Odur ki, ərzaq təhlükəsizliyinin təmin olunması aqrar sahənin davamlı inkişafını zəruri edir və bu sahədə olan problemlərin həllini şərtləndirir [1].

Azərbaycanda kənd təsərrüfatının mövcud vəziyyətinin təhlili

Son illərdə iqtisadiyyatın vacib sektorlarından biri olan qeyri-neft sektorunun inkişafı ilə yanaşı kənd təsərrüfatının da dinamikliyi və dayanıqlığı təmin edilmişdir. Əkin yerləri və su resurslarından səmərəli istifadə olunması sahəsində vacib addımlar atılmışdır. Pambıq, taxıl və digər kənd təsərrüfatı bitkilərinin məhsuldarlığının artırılması, maldarlıqda məhsul artımını təmin etmək və dövrüyyəyə yeni suvarılan torpaqların cəlb edilməsi üçün ölkədə əkin yerlərinə suyun verilməsi yaxşılaşdırılmışdır. Yeni nasos stansiyaları, magistral kanallar və digər su təsərrüfatı obyektləri tikilib istifadəyə verilmişdir.

Kənd təsərrüfatı istilik, işıq, vegetasiya dövrünün uzunluğu kimi iqlim şəraitindən istifadə edir və kənd təsərrüfatı bitkilərini yetişdirir, bitkiçilik məhsullarının istehsalı ilə məşğul olur. Lakin bizim ölkədə də dağlıq ölkələrin çoxunda olduğu kimi torpaq sahələri və o cümlədən kənd təsərrüfatına yararlı torpaqlar məhduddur. Belə ki, Azərbaycanda olan 8,6 milyon hektardan bir az çox olan torpaq sahələrinin 4,6 milyon hektarı kənd təsərrüfatına yararlı torpaqlardır. 2016-cı ildə həmin torpaqların strukturunda 1628,3 hek-

tar və ya 41% əkin yerləri, 5,1% çoxillik əkililər, 53,1% biçənək və otlaq-örüş yerləri, 0,8% isə dincə qoyulmuş torpaqlar olmuşdur. 2021-ci ildə isə bu göstərici, müvafiq olaraq 42,9%, 5,7%, 50,6% və 0,8 % olmuşdur.

Ölkədə kənd təsərrüfatı sahəsini inkişaf etdirmək üçün geniş imkanlar vardır. Respublika ərazisində isti və işıqlı günlərin sayı kifayət qədərdir, bu ildə iki dəfə məhsul yığmağa və otlaqlardan demək olar ki, il uzununu istifadə etməyə imkan verir. Bitkiçilik məhsulunun 70%-dən çoxu suvarılan torpaqlardan alınır. Azərbaycanda kənd təsərrüfatının bitkiçilik sahəsi əsasən taxılçılıq, üzümçülük, bağçılıq, tərəvəzçilik, tütünçülük və çayçılıq üzərində ixtisaslaşmışdır. Heyvandarlıq sahəsi isə maldarlıq, qoyunçuluq, quşçuluq, arıçılıq və ipəkçilik üzərində qurulmuşdur. Beləliklə, Azərbaycanda bitkiçilikdə taxıl, üzüm, müxtəlif cür meyvələr və tərəvəz, pambıq, çay istehsal edilir. Heyvandarlıqda isə ət, süd, yumurta, yun istehsal edilir. Belə ki, 2016-cı ildə ölkədə istehsal edilən 60425,2 milyon manatlıq ÜDM-in 5,6%-i kənd təsərrüfatının payına düşmüşdür. 2021-ci ildə isə 92857,7 milyon manatlıq ÜDM-in 5,9%-i kənd təsərrüfatında istehsal edilmişdir. 2016-cı ildə kənd təsərrüfatının 5632,4 milyon manatlıq ümumi məhsulunun 2577,2 milyon manatı və ya 49,2%-i bitkiçilik məhsulları olmuşdur, 3055,2 milyon manatı və ya 50,8%-i isə heyvandarlıq məhsulları olmuşdur. 2021-ci ildə ölkənin kənd təsərrüfatında ümumi məhsul artaraq 9163,4 milyon manat olmuşdur, ondan 4512,0 milyon manatı bitkiçilikdə, 4652,4 milyon manatı heyvandarlıqda istehsal edilmişdir. 2016-cı ildə müqayisədə kənd təsərrüfatının ümumi məhsulunda artım 63% təşkil etmişdir. Bitkiçilikdə 2016-2021-ci illər ərzində artım 75%, heyvandarlıqda isə 52% olmuşdur.

Əkin üçün əlverişli ərazilərin və əlverişli temperatur balansının olması Azərbaycanın düzənlik sahələrində heyvandarlıqla müqayisədə məhz bitkiçilikdə daha çox artımın olmasına səbəb olmuşdur.

Ölkəmizdə bitkiçiliyin bir çox sahəsi bağçılıq, tərəvəzçilik, tütünçülük, pambıqçılıq, üzümçülük və s. inkişaf etmişdir. Bu sahələr ixtisaslaşmış sahələr hesab olunur və ölkənin daxili tələbatını ödəyir.

Belə ki, taxılçılıq sahəsi üzrə 2016-cı ildə özünütəminat səviyyəsi 64%, 2021-ci ildə isə

74% olmuşdur (artım 10%); bütün növ tərəvəz məhsulları üzrə müvafiq olaraq 105,4% və 106,6% (artım 1,2%), o cümlədən pomidor üzrə müvafiq olaraq 119% və 121% (artım 2%); bostan məhsulları üzrə müvafiq olaraq 100,2% və 102,6% (artım 2,4%); meyvə və giləmeyvə üzrə 116,4% və 122,9% (artım 6,5%); üzüm üzrə 89,2% və 94,4 % (artım 5,2%).

Yuxarıda qeyd edildiyi kimi, heyvandarlıq sahəsi də Azərbaycanda inkişaf etmişdir. Əhalinin bir çox heyvandarlıq məhsullarına olan tələbatının yarından çoxu yerli istehsal hesabına ödənilir. Belə ki, 2016-cı ildə bütün növ ət və ət məhsulları üzrə özünütəminatmə səviyyəsi 87,9%, 2021-ci ildə isə 86,4% (azalma 1,5%) olmuşdur; süd və süd məhsulları üzrə müvafiq olaraq 87,7% və 84,8% (azalma 2,9%); yumurta üzrə müvafiq olaraq 98,8% və 99,1% (artım 0,3%); balıq və balıq məhsulları üzrə 82,3% və 78,2% (azalma 4,1%).

90-cı illərdə Azərbaycanda aparılan aqrar islahatlar nəticəsində ölkədə kənd təsərrüfatı formalaşdırılmışdır. Bu gün ölkəmizin kənd təsərrüfatı sahəsində müxtəlif hüquqi-təşkilatı formaya malik təsərrüfatlar vardır. İslahatlar başlanan dövrdən Azərbaycanın kənd təsərrüfatında dövlət kənd təsərrüfatı müəssisələri, kooperativlər, səhmdar cəmiyyətləri, kəndli ailə təsərrüfatları və fərdi sahibkarların təsərrüfatları kimi təsərrüfatçılıq qaydaları formalaşmışdır. Belə ki, dövlət mülkiyyətində olan kənd təsərrüfatı müəssisələri ilə yanaşı xüsusi mülkiyyətə əsaslanan kənd təsərrüfatı müəssisələri də fəaliyyət göstərir. 2016-cı ildə Azərbaycanın kənd təsərrüfatında 1716 kənd təsərrüfatı müəssisəsi və 1468 fərdi sahibkar təsərrüfatları fəaliyyət göstərirdi. Kənd təsərrüfatı müəssisələrinin 187-i dövlət mülkiyyətində, 1519-u xüsusi mülkiyyətdə, 2-i bələdiyyə mülkiyyətində, 3-ü xarici mülkiyyətdə, 5-i isə birgə mülkiyyətdə olan kənd təsərrüfatı müəssisələri olmuşdur. 2021-ci ildə isə kənd təsərrüfatı müəssisələrinin sayı 32,5% azalaraq 1159-da qalmışdır. Onlardan 113-ü dövlət mülkiyyətində olan müəssisələr (azalma 40%), 1030-u xüsusi mülkiyyətdə olan müəssisələr (azalma 33%), 7-i xarici mülkiyyətdə olan müəssisələr (artım 2,3 dəfə), 9-u birgə mülkiyyətdə olan kənd təsərrüfatı müəssisələri (artım 1,8 dəfə) olmuşdur. Fərdi sahibkar təsərrüfatlarının sayı 2021-ci ildə 910 (azalma 39%) olmuşdur. Kənd təsərrüfatı

müəssisələrinin sayının azalması ilə yanaşı bir təsərrüfatda düşən kənd təsərrüfatına yararlı torpaq sahəsi artmışdır. Belə ki, kənd təsərrüfatı müəssisəsinin istifadəsində olan kənd təsərrüfatına yararlı torpaq sahəsi 2016-cı ildə 178,5 hektar olmuş, 2021-ci ildə isə iki dəfə artaraq 344,9 hektar olmuşdur. Fərdi sahibkar təsərrüfatlarının istifadəsində olan kənd təsərrüfatına yararlı torpaq sahəsi 2016-cı ildə 34,5 hektar, 2021-ci ildə isə 32% artaraq 45,6 hektar olmuşdur. Beləliklə, təsərrüfatların sayının azalmasını müəyyən mənada onların böyüməsi ilə izah etmək olar [3].

Kənd təsərrüfatına dövlət dəstəyi

Bu gün aqrar sahənin müasir tələblərə uyğun olaraq inkişaf etdirilməsi üçün Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyevin təşəbbüsü ilə çox işlər görülür. Təsədüfü deyildir ki, 2003-cü ildə Prezident seçildikdən sonra ilk sərəncamlarında aqrar sahənin inkişafına xüsusi diqqət ayrılmışdır. Həmin dövrdən başlayaraq kənd təsərrüfatı əmtəə istehsalçıları torpaq vergisindən başqa bütün vergilərdən azad edilmişdir, onlara müxtəlif subsidiyalar ayrılmağa başlanmışdır (yanacaq və sürtkü materiallarının, gübrələrin istifadəsinə, toxum, heyvandarlıq məhsullarının istehsalına görə və s.). Bu cür tədbirlər bu gün də davam etdirilir.

Belə ki, kənd təsərrüfatı əmtəə istehsalçılarına büdcədən güzəştli kreditlər verilir; kənd təsərrüfatında istifadə olunan istehsal vasitələrinin idxalını təşfiq etmək üçün gömrük güzəştləri tətbiq olunur; Aqrar Kredit və İnkişaf Agentliyi tərəfindən lizinq yolu ilə kəndlilərə satılan kənd təsərrüfatı texnikasının və avadanlığının dəyərinin 40%-i büdcədən ödənilir; kənd təsərrüfatı əmlakının və bir sıra sığorta hadisələrinin sığortalanması üzrə hesablanmış sığorta mükafatının 40%-ni dövlət ödəyir. Kənd təsərrüfatı istehsalında istifadə olunan yanacaq və sürtkü materiallarının dəyərinin 50%-nin dövlət tərəfindən ödənilməsi üçün hər hektar əkin sahəsi üçün 50 manat ölçüsündə subsidiya nəzərdə tutulmuşdur; emal müəssisələrinə satılan pambığın 1 kiloqramı üçün 0,1 manat, quru tütünün 1 kiloqramı üçün 0,1 manat, 10 kiloqram nəm tütün üçün 0,5 manat məbləğində subsidiyalar verilir; barama istehsalçılarına emal müəssisəsi qəbul edən 1 kiloqram yaş barama üçün 5 manat subsidiya verilir; şəkər çuğundurunu emal edənlərə verilən hər ton şəkər çuğunduru üçün 4 manat subsidiya verilir. Bundan başqa kənd təsərrüfatı

məhsulları istehsal edənlərə suvarma üçün su güzəştə satılır, 1000 kv.m. üçün 50 qəpik; lizinq xətti ilə satılan müasir suvarma avadanlığının dəyərini 40%-i, sənaye istehsalı olan gübrələrin, pestisidlərin dəyərini 70%-i dövlət büdcəsindən ödənilir. Habelə, toxum və çiling istehsalı və satışı subsidiyalaşdırılır; kənd təsərrüfatı bitkilərinə xüsusən təhlükəli olan ziyanvericilərlə mübarizə və karantin tədbirləri dövlət büdcəsindən maliyyələşdirilir.

Heyvandarlıq sahəsində idxal olunan və lizinq yolu ilə satılan əmtəələrin dəyərini 50%-i dövlət büdcəsindən maliyyələşdirilir; süni mayalanma infrastrukturunu dövlət tərəfindən təqdim olunur və bu yolla alınan hər bala dana üçün 100 manat subsidiya verilir; kənd təsərrüfatı heyvanlarının və quşların xüsusi təhlükəli olan xəstəliklərinin diaqnostikası və müalicəsini dövlət təmin edir; arıçılıqla məşğul olanlara hər arı ailəsi üçün ildə 10 manat subsidiya verilir. Fermerlər bu dövlət dəstəyi tədbirlərindən yararlanaraq inkişaf edirlər.

Hal hazırda 44-günlük Vətən müharibəsi nəticəsində erməni işğalından azad edilmiş torpaqlarda kənd təsərrüfatı sahələrinin inkişafı həyata keçirilir. Belə ki, 2021-ci ildə Qarabağ iqtisadi rayonunda 850 milyon manatlıq kənd təsərrüfatı məhsulları istehsal edilmişdir, o cümlədən, bitkiçilik məhsulları 399 milyon manat, heyvandarlıq məhsulları 451 milyon manat; Şərqi Zəngəzur iqtisadi rayonunda isə 84,4 milyon manatlıq kənd təsərrüfatı məhsulları, o cümlədən 6,5 milyon manat bitkiçilik, 77,9 milyon manat heyvandarlıq məhsulları istehsal edilmişdir.

Kənd təsərrüfatında sığorta sisteminin mövcud vəziyyəti

Kənd təsərrüfatı istehsalı çox böyük risklərlə bağlıdır. Bu həm sahənin təbii-iqlim və hava şəraitindən asılılığı ilə, həm də burada istehsal vasitələri qismində canlı orqanizmlərdən istifadə ilə əlaqədardır. Köppenin təsnifləşdirilməsinə uyğun olaraq dünyada mövcud olan 11 iqlim tipindən 9-u Azərbaycanda var. Azərbaycan ərazisinin çox hissəsi subtropik qurşaqda yerləşir. Burada yarımsəhra, subtropik, orta və soyuq iqlim vardır. Ölkənin coğrafi yerləşməsi aqrar sahənin, o cümlədən aqrar sığortanın da inkişafı üçün böyük imkanlar açır.

Bütün dünyada olduğu kimi Azərbaycanda da iqlim şəraitinin dəyişməsi müşahidə edilir və bunun özü də risklərin minimallaşdırılmasını tələb edir. Risklərin daha səmərəli şəkildə minimalaşdırılması mexanizmlərindən biri də aqrar sığorta sisteminin olmasıdır.

Kənd təsərrüfatı bitkiləri və çoxillik əkinlər sığortalanarkən sığorta obyektinə məhsul və onun yetişdirilməsinə sərf edilən xərclər olur. Sığortalama bütün bitki növlərinə - payızlıq bitkilərə, bağlara, giləmeyvəliklərə, üzümlüklərə, istixanalara, tinglik təsərrüfatlarına və i. a. şamil edilir.

Bu sahədə sığortalanmanın könüllü forması üstünlük təşkil edir. Müqavilənin bağlanması əsas şərtlərdən biri təsərrüfatların aqrotekniki tələblərə əməl etmələridir [2, s.178]

Heyvandarlığın sığorta vasitəsilə müdafiəsi kənd təsərrüfatında məhsul istehsalçıların əsas və dövrüyyə fondlarının tərkib hissəsi olan heyvanların ölməsi, məhv olması və məcburiyyət qarşısında kəsilməsi nəticəsində dəyən zərərin ödənilməsinə, təbii fəlakət və digər əlverişsiz hadisələr nəticəsində heyvandarlıq məhsullarının azalması ilə əlaqədar kompensasiyaların ödənilməsinə yönəldilmişdir [2, s.182].

Azərbaycanda aqrar sahədə sığorta sisteminin təşkili və inkişaf etdirilməsi, bazar strukturunun formalaşdırılması və nəzarət məqsədilə ölkə prezidentinin 19 avqust 2019-cu il tarixli sərəncamına əsasən Azərbaycanın Aqrar Sığorta Fondu yaradılmışdır. Fondun sığorta haqqlarının yığılmasına icazə verilməsi qanunu 2020-ci il 1 yanvardan qüvvəyə minmişdir. Hal-hazırda fond 48 məhsul və 29 risk üzrə sığorta təminatı təqdim edir. 1 yanvar 2021-ci il tarixə Fondun aktivləri 7,979 milyon manat təşkil etmişdir. Bu aktivlərin 437 min manatı fondun öhdəlikləri hesabına, 7,542 milyon manatı isə balans kapitalı hesabına formalaşdırılmışdır. Fond maliyyə hesabına uyğun olaraq işinin birinci ilini 1,458 milyon manat ziyanla başa vurmuşdur. Fermerlərə dəstək məqsədilə sığorta ödənişlərinin 50%-ni dövlət ödəyir.

Fondun məlumatlarına görə 2021-2022-ci illərdə bitkiçilik üzrə 55024 aqrar sığorta müqaviləsi bağlanmışdır, onlardan 41529-u (75%) taxıl və arpa əkinləri üzrə olmuşdur. Ümumilikdə bu günə qədər fond ölkə üzrə əkin

yerlərinin 23%-ni sığortalamışdır. 450 min hektar sığortalanmış əkin sahəsinin 370 mini buğda və arpa əkinləridir [3].

2021-2022-ci ilin əkin mövsümündə bitkiçilik üzrə yığılmış sığorta haqlarının məbləği 11,5 milyon manat olmuşdur. 2021-ci ildə 2020-ci illə müqayisədə aqrar sığorta bazarında 5,5 dəfə artım müşahidə edilmişdir. Növbəti ildə aqrar sığorta obyektlərinin sayının artması gözlənilir. Bu, əsasən və ilk növbədə meyvə bağları olacaqdır. Sığortaya cəlb olunan kənd təsərrüfatı heyvanlarının sayı da artacaqdır. Bununla da aqrar sığorta mexanizmi genişləndirilmiş olacaqdır.

2021-ci ildə Azərbaycanda aqrar sığorta fondu sığorta halları üzrə 152 min manat ödəniş etmişdir. Onlardan 29 min manat məhsul sığortası üzrə, 123 min manat isə kənd təsərrüfatı heyvanlarının sığortası üzrə olmuşdur. 2021-ci ildə fond 18836 heyvan sığortalamışdır, yığılan sığorta mükafatlarının məbləği isə 5,89 milyon manat olmuşdur. 2021-ci ildə fondun cəmi sığorta mükafatları 11 milyon 261 min manat olmuşdur. Fondun aqrar sığorta bazarında payı 2021-ci ilin nəticələrinə görə 92% olmuşdur. Heyvandarlıq üzrə sığorta təminatının ölçüsü 59 milyon manat olmuşdur [3].

2021-ci ilin dekabr ayında Nazirlər Kabineti sığortalı olan kənd təsərrüfatı bitkilərinin sayını 14-dən 41-ə qədər artırdı. İndi digər bitkilərlə yanaşı xurma və nar ağacları da aqrar sığortaya cəlb olunan bitkilərin siyahısına daxil edilmişdir. Xurma ixracı Azərbaycana 126 milyon ABŞ dolları, nar ixracı isə 18 milyon ABŞ dolları gətirmişdir [3].

2022-ci ildə dövlətin köməyi ilə aqrar sığorta fondu aqrar sığorta mexanizmi vasitəsiylə xurma bağlarının və nar ağaclarının güzəştli sığortalımasına başlamışdır. Aqrar sığorta meyvə məhsulunu, o cümlədən nar və xurmanı, dolu, yağın, zəlzələ, torpaq sürüşməsi, çovğun, sel, yağış, ildırım, donurma zamanı və üçüncü şəxslərin hərəkətləri nəticəsində dəyən ziyandan qoruyur [3].

Nəticə

Aqrar sahə burada həyata keçirilən sistemli islahatlar, aqrar sahəyə və investora göstərilən

dövlət dəstəyi tədbirləri nəticəsində bu gün ölkə iqtisadiyyatının ən dinamik inkişaf edən sahələrindəndir.

Azərbaycanda formalaşan aqrar sığorta sistemi Türk Respublikasının kənd təsərrüfatı sisteminin təcrübəsinə əsaslanır. Aqrar sığorta vasitəsiylə fermerlər kənd təsərrüfatı heyvanlarını, əkin yerlərini, əkililərini və bitkiçilik məhsullarını ən aktual risklərdən və güzəştli şərtlərlə sığortalaya bilərlər. Aqrar sığorta mexanizminin tətbiqi həm fermerləri və sahibkarları dəstəkləyəcək, həm də kənd təsərrüfatını biznesin ən təhlükəsiz sferasına çevirəcək, bu sahəyə investisiyaları artıracaq və bütövlükdə kənd təsərrüfatının daha da inkişaf etməsi üçün zəmin yaradacaq.

Azərbaycanda kənd təsərrüfatının sığortalımasının təşviqi məqsədilə dövlət kənd təsərrüfatında sığortanı stimullaşdırır. Bu sahədə dövlətin vəzifələri aşağıdakılardan ibarətdir:

1. Dövlət tərəfindən sığortalımağa yardım üçün zəruri olan şərtlərin, qaydaların hazırlanması və təsdiqi;
2. Sığortaya cəlb edilən və buna dövlət tərəfindən yardım göstərilən obyektlərin, sığortalanan risklərin və sığorta haqqının hansı hissəsinin büdcə vəsaiti hesabına ödəniləcəyinin müəyyənəşdirilməsi;
3. Sığorta tariflərinin müəyyən edilməsi;
4. Hesablanmış sığorta haqqının bir hissəsinin büdcə vəsaiti hesabına ödənilməsi;
5. Dövlət yardımını hesabına aparılan sığorta işləri üzrə sığortalananların sığortaçıları üzrə hesabatının aparılması.

ƏDƏBİYYAT SİYAHISI:

1. R. R. Mustafayeva, A.N.Hətəmov, M.H.Həsənova, F.V.Süleymanov. "Aqrar iqtisadiyyat". Ali məktəb tələbələri üçün dərslik. Bakı, Mütərcim, 2022, 304 səh.
2. E. R. İbrahimov, M. C. Hüseynov, E. A. Salahov, Y. Ə. Abbasova. "Sığorta işi". Ali məktəb tələbələri üçün dərslik. Bakı.
3. <https://www.stat.gov.az>
4. <https://asf.gov.az/>
5. <https://www.insur-info.ru/press/171983/>

Тургуд Кёнуль оглы ТАГИЗАДЕ

**НАСТОЯЩЕЕ ПОЛОЖЕНИЕ СЕЛЬСКОГО ХОЗЯЙСТВА И СИСТЕМЫ
СТРАХОВАНИЯ СЕЛЬСКОГО ХОЗЯЙСТВА В АЗЕРБАЙДЖАНЕ****Резюме**

Развитие аграрной отрасли, являющейся одной из ведущих отраслей экономики Азербайджана, говорит о росте экономического развития, уровня жизни и благосостояния населения страны. Аграрная отрасль в Азербайджане, как и в большинстве стран мира, находится под опекой государства. Поддержка этой отрасли осуществляется как посредством субсидирования, льготного кредитования и налогообложения, так и развитием системы страхования в аграрной отрасли. В настоящей статье анализируется существующее положение и тенденции развития отрасли сельского хозяйства в Азербайджане, исследованы меры государственной поддержки отрасли и проанализировано существующее положение системы страхования в отрасли сельского хозяйства страны.

Ключевые слова: растениеводство, животноводство, ВВП, рост, государственная поддержка, субсидии, страхование, страховой случай, страховые взносы, страховые выплаты

Turqut Kenul TAGHIZADEH**PRESENT SITUATION OF AGRICULTURE AND AGRICULTURAL INSURANCE
SYSTEM IN AZERBAIJAN.****Summary**

The development of one agricultural sector, which is one of the leading sectors of the Azerbaijani economy, speaks of an increase in economic development, living standards and well-being of the country's population. The agricultural sector in Azerbaijan, as in most countries of the world, is under the care of the state. This industry is supported both through subsidizing, preferential lending and taxation, as well as through the development of an insurance system in the agricultural sector. This article analyzes the current situation and development trends of the agricultural sector in Azerbaijan, examines the measures of state support for the industry and analyzes the current situation of the insurance system in the country's agricultural sector.

Key words: crop production, animal husbandry, GDP, growth, state support, subsidies, insurance, insured event, insurance premiums, insurance payments.